

in Situ

Västsvensk Arkeologisk Tidskrift

2004 - 2005

in Situ

Västsvensk Arkeologisk Tidskrift

2004-2005

in Situ

Västsvensk Arkeologisk Tidskrift

© Göteborgs universitet 2007

ISSN 1403-4964

Skriften är producerad vid

Bohusläns museum

Box 403

451 19 Uddevalla

Tel: 0522 656500

Fax: 0522 656505

E-mail: gabriella.kalmar@vgregion.se

Ansvarig utgivare

Kristian Kristiansen

Redaktion

Marianne Lönn

Håkan Petersson

Eva Schaller-Åhrberg

Grafisk formgivning

Lena Troedson,

Riksantikvarieämbetet UV Väst

Gabriella Kalmar,

Bohusläns museum

Layout

Gabriella Kalmar,

Bohusläns museum

Framsida

Fotot visar konferensdeltagarna,

Fotot taget av Håkan Petersson, Bohusläns museum 2004

Reproarbete och tryck

TH tryck, Uddevalla 2007

Innehåll

Kattegatt som länk mellan Dorestad och Bagdad AD 750–1 000 <i>Carl Löfving</i>	9
Ett avgörande bidrag till belysning av det mytiska Gamla Köpstads existens <i>Anna-Lena Gerdin & Henrik Zedig</i>	21
Urbanisering och fiske <i>Victor Svedberg</i>	39
Yngre järnåldersbebyggelsens struktur i Säve socken <i>Berit Hall</i>	41
Fortidens utsikt mot tapte farvann. Et båtgravfelt på Gulli, Vestfold <i>Lars Erik Gjerve</i>	45
Två rum och kök <i>Jörgen Streiffert</i>	53
Normalfördelade kulturlager i Bohuslän och behovet av en förändrad undersökningsstrategi <i>Håkan Petersson</i>	55
Olas och dateringen av den äldsta gropkeramiken <i>Per Persson</i>	67
Tvärpilsgruppen/Fas 4, mesolitikum/neolitikum belyst genom stenteknologi <i>Kalle Thorsberg</i>	87
En gropkeramisk boplass ved Iddefjorden i Østfold, og noen refleksjoner om kulturforløp i yngre steinalder <i>Einar Østmo</i>	89
Vestgård 3 og Vestgård 6, to tidligneo-littiske boplasser <i>Kristine Beate Johansen</i>	103

Senneolitikum på Svinesund	
<i>Ola Rønne</i>	113
Småskaliga senneolitiska boplatzlämningar i södra Bohuslän - ett källkritiskt problem eller spåren efter ett extensivt boplatstrum	
<i>Karin Berggren & Johannes Nieminen</i>	115
Mesolitiska "grophyddor" från södra Skandinavien	
<i>Robert Hernek</i>	127
När Västra Hagen blev 2000 år äldre	
<i>Oscar Ortman</i>	129
Svinesundsprojektet - arkeologiske undersøkelser ved Svinesund	
<i>Håkon Glørstad</i>	143
Program och deltagarförteckning	
.....	157

RÄTTELSE

På sidan 64 – 65 står felaktigt:

”En annan väldigt intressant neolitisk lokal är Skogsmossen från E4:a grävningarna i Mälardalen. Här har cirka 10 000 m² fyndförande lager undersökts i detalj (presenterat på BO-05).

Rätt ordalydelse är:

”En annan väldigt intressant neolitisk lokal är Högmossen från E4:a grävningarna i Mälardalen. Här har cirka 5 000 m² undersökts (presenterat på BO-05).”

På sidan 65 2:a spalten sista stycket står felaktigt:

”... boplatsen Skogsmossen/E4:an...”

Rätt ordalydelse är:

”... boplatsen Högmossen/E4:an...”

En ny era för In Situ

Det nummer ni nu håller i är ett samarbete mellan institutionen för arkeologi och Bohusläns museum, vilket är starten på ett gemensamt redaktionellt och ekonomiskt ansvar för In Situ mellan institutionen för arkeologi och de uppdragsarkeologiska institutionerna i Västsverige.

Tanken är att In Situs framtid skall säkras genom att de flesta uppdragsarkeologiska institutionerna i Västsverige reserverar medel i sin budget varje år för att finansiera produktionen av In Situ. Samarbetet innebär också ett gemensamt redaktörskap med en redaktionskommitté samt att uppdragsarkeologins professionella rapportredaktioner producerar tidskriften. Ansvarig utgivare kommer dock fortsatt att vara universitetet och dess ämnesföreträdare för arkeologi.

Inrättandet av en ny redaktionskommitté kommer att leda till förändringar efterhand. En avgörande förändring, som i princip redan finns, är att In Situ skall kunna fungera som forum för vetenskapliga avrapporteringar av uppdragsarkeologins arkeologiska undersökningar i form av artiklar.

Det är också vår förhoppning att kunna bjuda på en produkt som både har tematiska nummer likt detta och nummer med vitt skilda innehåll och intressen. Kravet är dock fortsatt, att vi skall producera en vetenskaplig tidskrift med inriktning mot den arkeologiska professionen som sådan.

Med dessa förändringar hoppas jag att In Situs kontinuitet och framtid nu skall vara säkrad och jag ser framtiden an med tillförsikt. En tidskrift finns emellertid inte utan skribenter och läsare. Det är min förhoppning att flera av er vill läsa skriften och skriva artiklar till kommande nummer.

Kristian Kristiansen

Professor och ansvarig utgivare

Förord

Hösten 2004 hölls symposiet *Arkeologi runt Skagerrack och Kattegatt* i Mölndals museums och Riksantikvarieämbetet, UV Västs lokaler i Mölndal. Syftet var att samla arkeologer, som arbetar runt nämnda vatten för att diskutera arkeologi utan hänsyn till nationsgränser. 1963 inbjöd Carl-Axel Moberg ett antal forskare till ett symposium i Göteborg kring ämnet *Boplatsproblem vid Kattegatt och Skagerrack*. Sedan dess har mycket forskning bedrivits inom regionen, dock oftast på nationell basis. Drygt 40 år senare kunde det vara dags att åter samla kollegor från institutioner runt Skagerrack och Kattegatt för att presentera senare års forskning, diskutera det aktuella forskningsläget och presentera nya infallsvinklar och nya projekt.

Grundtemat för symposiet var *Livet vid Skagerracks och Kattegatts kuster under förhistorien och medeltiden* och i detta nummer av *In Situ*, som tillika är en symposierapport, presenteras föredragen som artiklar. De föredrag, som inte omvandlats till artiklar, presenteras som abstracts. Sist finns en artikel som skulle ha varit ett föredrag, om inte föredragshållaren fått förhinder.

Vi hade också en förhoppning om att symposiet skulle stärka och utveckla samarbetet mellan institutionerna inom Skagerrack-Kattegatt-regionen. Man kanske till och med kan komma att se den som en enhet och utveckla kunskapen därigenom. Detta ligger dock i framtiden. Ett steg på vägen har tagits genom att ett andra Skagerrack-Kattegatt-symposium planerats och genomförts. Det hölls i Gilleleje, Danmark 2006.

Vi, som arbetat med symposiet och symposierapporten, Eva Schaller Åhrberg, Håkan Petersson och Marianne Lönn, tackar deltagare, föredragshållare och institutionen för arkeologi för att symposierapporten får publiceras som ett nummer av tidskriften *In Situ*. Vi tackar också Lennart Häggglunds stiftelse och Birgit och Gad Rausing's stiftelse för att de givit oss medel att hålla konferensen och Lennart Häggglunds stiftelse för att den delfinansierat denna publikation. Slutligen tackas också Bohusläns museum och Riksantikvarieämbetet, UV Väst för att de bidragit med arbetstid.

Januari 2006

Marianne Lönn

Program och deltagarförteckning

Program till symposium Skagerack - Kattegatt

Onsdag 20/10

18.00 - 21.00 Välkomsttal och buffé i Riksantikvarieämbetets nya lokaler

21.00 - Kråkans krog

Torsdag 21/10

08.30 - 09.00 Västra Hagen, en mesolitisk boplats på Onsalahalvön. Oscar Ortman.

09.00 - 09.30 Mesolitiska ”grophyddor” från södra Skandinavien. Robert Hernek.

09.30 - 10.00 KAFFE

10.00 - 10.30 Solbacken 3 i Idd. En gropperamisk boplass ved Iddefjorden. Einar Östmo.

10.30 - 11.00 Olas och dateringen av den gropperamiska kulturen. Per Persson.

11.00 - 11.15 PAUS

11.00 - 11.30 Gamla Köpstad i nytt ljus. Anna-Lena Gerdin & Henrik Zedig.

11.30 - 12.00 Information kring exkursionen Arrangörerna

12.00 - 13.15 LUNCH

13.15 - 13.45 Exkursion till Gamla Köpstad, boplatsen Olas och lite annat.

18.00 - FESTMÅLTID

Fredag 22/10

09.00 - 09.30 Kattegatt som länk mellan Dorestad och Bagdad AD 750 – 1000. Carl Löfving.

09.30 - 10.00 Gravfält vikingatid. Lars-Erik Gjerpe.

10.00 - 10.30 KAFFE

10.30 - 11.00 Järnåldersbebyggelsens struktur i Säve socken. Berit Hall.

11.00 - 11.30 Två rum och kök. Jörgen Streiffert.

11.30 - 12.15 LUNCH

12.15 - 12.45 Det medeltida fiskets påverkan på urbaniseringen och städernas roll i fisket, fiskhandeln och för näringen nödvändig varuförsörjning. Viktor Svedberg

12.45 - 13.15 Tvärpilsgruppen/Fas 4, mesolitikum/neolitikum belyst genom stenteknologi. Kalle Thorsberg

13.15 - 13.30 PAUS

13.30 - 14.00 Tidigneolitisk keramik i Västsverige – Källkritik på det västsvenska boplatsmaterialet. Håkan Petersson.

14.00 - 14.30 Vestgård 3 og Vestgård 6, boplasser från tidlignepolitikum. Kristine Beate Johansen.

14.30 - 15.00 KAFFE

15.00 - 15.30 Senneolitikum på Svinesund. Ola Rönne.

15.30 - 16.00 Senneolitiska levnadsmönster – en diskussion med utgångspunkt i nyligen undersökta lokaler i södra Bohuslän. Karin Berggren & Johannes Nieminen.

16.00 - Avslutning

Deltagarförteckning till symposium Skagerack - Kattegatt

EFTERNAMN	FÖRNAMN	INSTITUTION	EPOST
Appel	Liv	Gilleje Museum	appel-holbo@mail.dk
Axelsson	Susanne	Länsstyrelsen Västra Götaland	susanne.axelsson@o.lst.se
Berggren	Karin	Bohusläns museum	karin.berggren@archaeology.gu.se
Carlstedt	Gunnar	-	gunnar@hylab.se
Carlstedt	Britt-Marie	-	-
Clæsson	Pia	Bohusläns museum	pia.clæsson@vgregion.se
Eboskog	Mikael	Bohusläns museum	mikael.eboskog@vgregion.se
Fors	Tina	UV Väst	tina.fors@raa.se
Frandsen	Søren	Gilleje Museum	-
Gerdin	Anna-Lena	Länsstyrelsen Västra Götaland	anna-lena.gerdin@o.lst.se
Gjerpe	Lars Erik	Universitetets Kulturhistoriske Museer	larseg@ukm.uio.no
Grimsrud	Ole	Akershus Fylkeskommune	ole.grimsrud@akershus-f.kommune.no
Hall	Berit	Göteborgs Stadsmuseum	berit.hall@stadsmuseum.goteborg.se
Haraldsen	Tom H.	Toten Ökomuseum	tom.haraldsen@totenmuseet.no
Hernek	Robert	Bohusläns museum	robert.hernek@vgregion.se
Hägström	Leif	Jönköpings länsmuseum	arklh@hum.gu.se
Johansen	Kristine Beate	Universitetets kulturhistoriske museer	k.b.johansen@ukm.uio.no
Johansson	Glenn	RAÄ UV Väst	glenn.johansson@raa.se
Langsted	Kjartan	Gilleje Museum -	
Linnaa	Larsen Jette	Moesgård Museum	markjll@mail.hum.au.dk
Lindewall	Jessica	SVK	jessica_lindewall@yahoo.se
Ling	Johan	Göteborgs universitet	johan.ling@archaeology.gu.se
Löfving	Carl	Göteborgs kommun	carl.lofving@stadsbyggnad.goteborg.se
Lönn	Marianne	Arrangör/RAÄ UV Väst	mln@raa.se
Munkenberg	Betty-Ann	RAÄ UV Väst	betty-ann.munkenberg@raa.se
Nieminen	Johannes	Göteborgs Stadsmuseum	johannes.nieminen@stadsmuseum.goteborg.se
Olsson	Louise	RAÄ UV Väst	louise.olsson@raa.se
Ortman	Oscar	Bohusläns museum	oscar.ortman@vgregion.se
Persson	Per	Universitetets Kulturhistoriske Museer	per@archaeology.se
Petersson	Håkan	Arrangör/Bohusläns museum	hakan.petersson@vgregion.se
Ragnesten	Ulf	Göteborgs Stadsmuseum	ulf.ragnesten@stadsmuseum.goteborg.se
Rudd	Petra	Göteborgs Stadsmuseum	petra.rudd@stadsmuseum.goteborg.se
Rønne	Ola	Universitetets kulturhistoriske museer	ola.ronne@ukm.uio.no
Schaller Åhrberg	Eva	Arrangör/RAÄ UV Väst	esj@raa.se
Streiffert	Jörgen	RAÄ UV Väst	streiffert.jorgen@raa.se

EFTERNAMN	FÖRNAMN	INSTITUTION	EPOST
Svedberg	Viktor	RAÄ UV Väst	viktor.svedberg@raa.se
Swedberg	Stig	Rio Kulturkooperativ	riokultur@rixmail.se
Svensson	Magnus	Hallands Läns museer	magnus.svensson@la.hallmus.org
Thorsberg	Kalle	RAÄ UV Väst	kalle.thorsberg@raa.se
Wennberg	Tom	Göteborgs Stadsmuseum	tom.wennberg@stadsmuseum.goteborg.se
Wickerts	Mari	Göteborgs Stadsmuseum	Mari.Wickerts@stadsmuseum.goteborg.se
Zedig	Henrik	Länsstyrelsen Västra Götaland	henrik.zedig@o.lst.se
Ödlund	Fredrika	Göteborgs Stadsmuseum	fredrika.ödlund@stadsmuseum.goteborg.se
Östmo	Einar	Universitetets Kulturhistoriske Museer	einar.ostmo@ukm.uio.no

---

Fortidens utsikt mot tapte farvann. Et båtgravfelt på Gulli, Vestfold

---

Lars Erik Gjerpe

Kulturbistorisk Museum, Universitetet i Oslo

Bakgrunn – E18-prosjektet og området

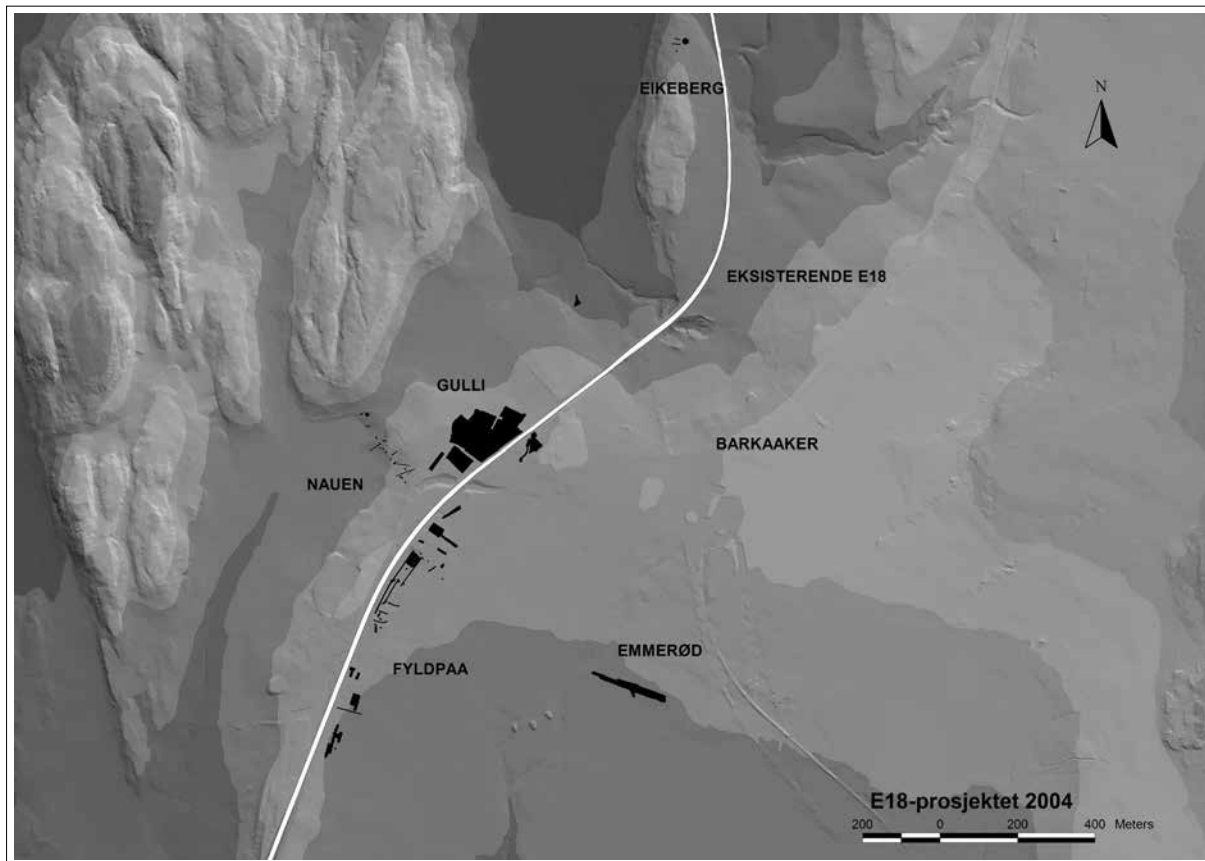
Da undersøkelsene på Gulli startet i 2003 var interessen stor - men optimismen begrenset - med hensyn til et overpløyd gravfelt på gården Gulli. På flyfoto tatt i 1985 av Inge Lindblom og 1993 av Dagfinn Skre kunne man tydelig se fotgrøfter, båtformede nedgravninger og andre vekstspor. Imidlertid var området innenfor og omkring en av fotgrøftene i utkanten av feltet tidligere undersøkt, uten at man den gang fant noen grav (Lindblom 1989). Ved vår undersøkelse av gravfeltet ble det imidlertid funnet 20 graver med et omfattende og interessant gjenstandsmateriale – våpen, smykker, redskaper, skrin, hesteutsyr og båter. Gravene, gjenstandsmaterialet og de andre kulturminnene vil bli presentert i sin helhet i Kulturhistorisk Museum, Fornminneseksjonens Varia-serie i 2005. I denne artikkelen skal jeg imidlertid spekulere litt omkring båtgravfeltet fra vikingtid på gården Gulli. Gulli ligger på raet gjennom Vestfold, en stor endemorene som er resultatet av isens siste framstøt før den trakk seg tilbake. Raet består hovedsakelig av stein, grus og sand og den lettrenerte jorda er blant den beste dyrkingsjorda i Norge. Gravhauger fra jernalder ligger konsentrert rundt og på raet. Fra Gulli er det snaue tre kilometer i luftlinje til Gullkronen, hvor det i 1917 og 1918 ble undersøkt 14 graver, hvorav fem båtgraver fra vikingtiden (Grieg 1923). På Berg, også omtrent tre kilometer fra Gulli, ble det undersøkt to brente båtgraver (Grieg 1923). I Tønsberg, omtrent fire kilometer fra Gulli ble det i 1988 undersøkt to båtgraver fra vikingtid (Ulriksen 1999). Borre, omtrent ti kilometer i luftlinje fra Gulli, regnes som setet til en stormannsslekt som kan ha hersket over store deler av Oslofjordområdet i merovinger- og vikingtiden. Det har her ligget en skips-

grav som ble ødelagt midt på 1800-tallet (Brøgger 1916, Myhre og Gansum 2003). Denne graven har antagelig kunnet måle seg med Oseberggraven, og i tillegg ligger det flere større og en rekke mindre gravhauger der. Til Oseberg er det omtrent fem kilometer i luftlinje fra Gulli. Båtgravene som er undersøkt i nærområdet så langt har vært anlagt i tilknytning til vann. Her skiller imidlertid det nylig undersøkte båtgravfeltet på Gulli seg ut. Hovedmålet med denne teksten er å prøve å gi en forklaring på beliggenheten langt fra vann.

Gravfeltet og gravene

Det overpløyde gravfeltet ble oppdaget ved flyfotografering i 1985, og er neppe tidligere beskrevet. Gravfeltet lå i dyrket mark rett øst for dagens gårdstun på Gulli, og var delt i to av eksisterende E18. Det har ikke tidligere vært innlevert gjenstander eller foretatt undersøkelser av graver på gravfeltet, men Inge Lindblom (1989) undersøkte et av de vekstspor som ble registrert ved flyfotografering i 1985. Matjorden ble fjernet og man undersøkte en fotgrøft, men det ble ikke funnet noen grav inne i fotgrøften.

Utgravingene i 2003 og 2004 på gravfeltet ble gjennomført som en flateavdekking, det vil si matjorden ble fjernet ved hjelp av gravemaskin og krafse, deretter ble anleggene som kom til syne undersøkt. Foruten gravfeltet ble det undersøkt kokegroper, ildsteder, et mulig kulthus fra vikingtid, ardspor og en rekke andre aktivitetsspor, hovedsakelig fra jernalder. Forut for undersøkelsen var det usikkert hvor mye som virkelig var bevart av gravene, og forventningene var ikke spesielt høye. Når matjorda ble fjernet og den første båtformede nedgravningen kom til syne var derfor gleden stor, kombinert med de sedvanlige bekymringene for om man ville klare å undersøke gravene

Figur 1. Undersøksområdet på Gulli. Merk leirsletta i nord. GIS-aplikasjon ved Magne Samdal.

forsvarlig med de midlene som var avsatt. Det viste seg videre at gjenstandsmaterialet var i forholdsvis dårlig teknisk stand, slik at det var arbeidskrevende å dokumentere og samle inn gjenstandene.

På gravfeltet ble det undersøkt 20 graver, hvorav 13 lå i midten av fotgrøfter, seks lå uten spor av fotgrøft rundt og en grav der kun gravbåten ble funnet som redeponerte nagler i og omkring fotgrøfta. Alle de undersøkte gravene er skjelettgraver. I tillegg ble det undersøkt 22 fotgrøfter uten grav i midten (inkludert de spredte naglene som vi ikke vet sikkert hvor kommer fra). Det er rimelig å anta at også de 22 fotgrøftene uten bevarte graver i midten har vært gravminner. Graven her var kanskje ikke gravd ned i undergrunnen, men lå i haugfyllet eller rett på bakken, og har derfor blitt fjernet ved pløying.

Av de 35 fotgrøftene vi undersøkte har minst 18 vært brutt, slik at det har vært en bro inn til gravhaugen. Det

er kun fem fotgrøfter som sikkert ikke har hatt en slik åpning. Av de resterende 12 er bevaringsforholdene slik at det er vanskelig å si sikkert hvorvidt de har hatt åpning eller ikke. Fotgrøftene har åpninger mot nord eller både nord og sør, det er ingen åpninger som sikkert kan sies å vende mot sør, øst eller vest. Ved vår undersøkelse undersøkte vi 35 fotgrøfter med eller uten intakte graver, i tillegg til den som ble undersøkt i 1989 (Lindblom 1989). Vi vet altså med sikkerhet at det har vært 37 fotgrøfter. I tillegg har vi ved vår undersøkelse funnet seks graver uten fotgrøft rundt. Alle disse ligger slik til at det ikke er plass til en haug over uten at haugen kommer i konflikt med andre hauger. Til sammen har en altså dokumentert at det har vært 43 gravminner på feltet. Gravfeltet ser ut til å ha hatt en utstrekning på til minst 225×50 meter = 11.250 kvadratmeter. Store deler, cirka (60×50 meter =) 3.000 kvadratmeter av det er imidlertid ødelagt av veibyg-

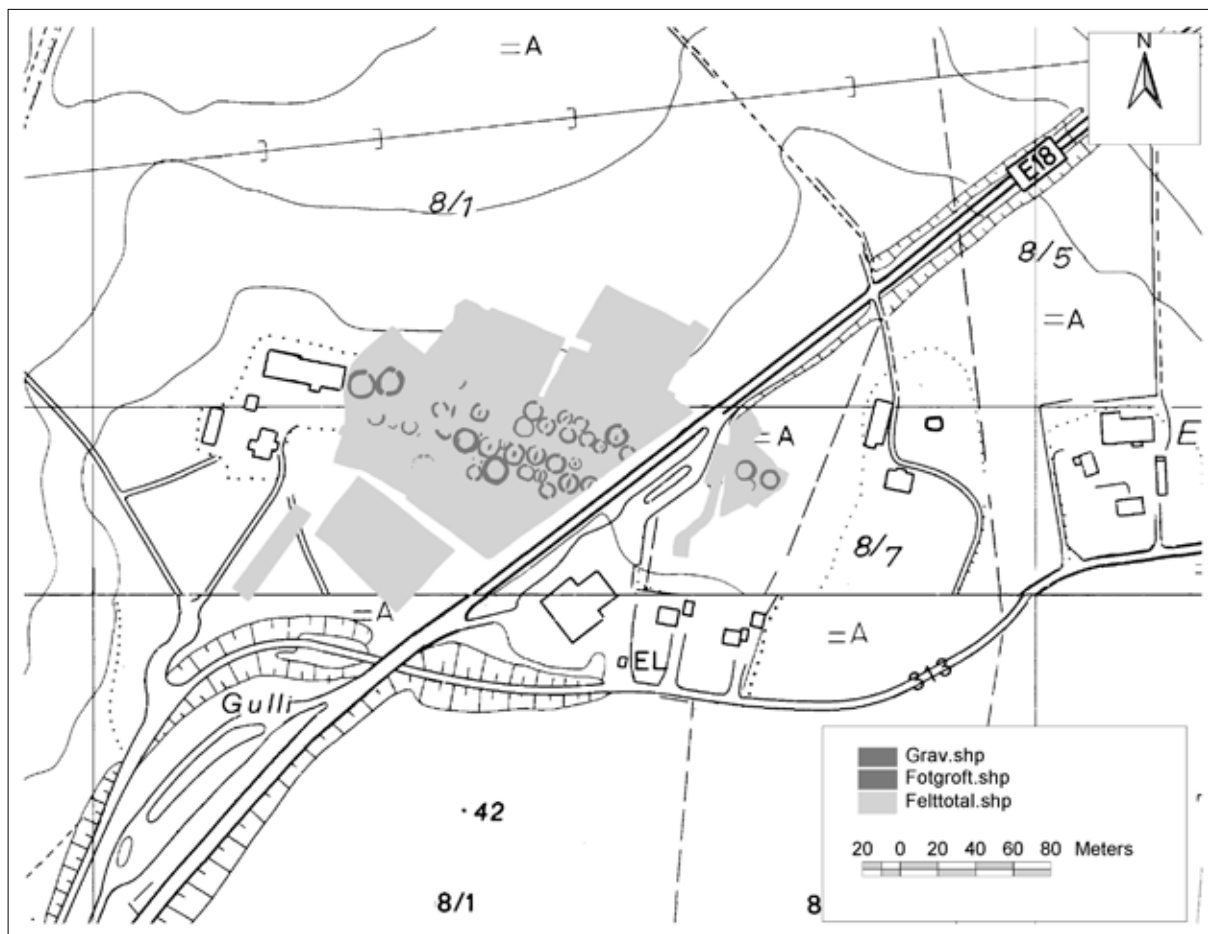
ging og andre aktiviteter uten forutgående arkeologisk undersøkelse. Hvis man sier at det har ligget 43 gravminner på de ca 8000 undersøkte kvadratmeter, skulle det gi et gravminne per 190 kvadratmeter ($8000:43 = 186$). På de 3000 kvadratmeterne som er ødelagt uten forutgående undersøkelse skal det da statistisk ha ligget 16 gravminner ($3000:186 = 16$). Gravfeltet på Gulli kan da ha inneholdt til sammen 59 gravminner.

Den eldste grava på gravfeltet er ei båtgrav som dateres til 700-tall eller tidlig 800-tall, og er seinere ødelagt av ei yngre grav. Alle de andre gravene respekterer hverandre. Det er ikke funnet begravelser med mer enn ett menneske, eller gravhauger med mer enn én grav. Den yngste grava har neppe vært anlagt etter cirka 950. Alt organisk materiale – inkludert tre – var borte, slik at tolkning av båtene

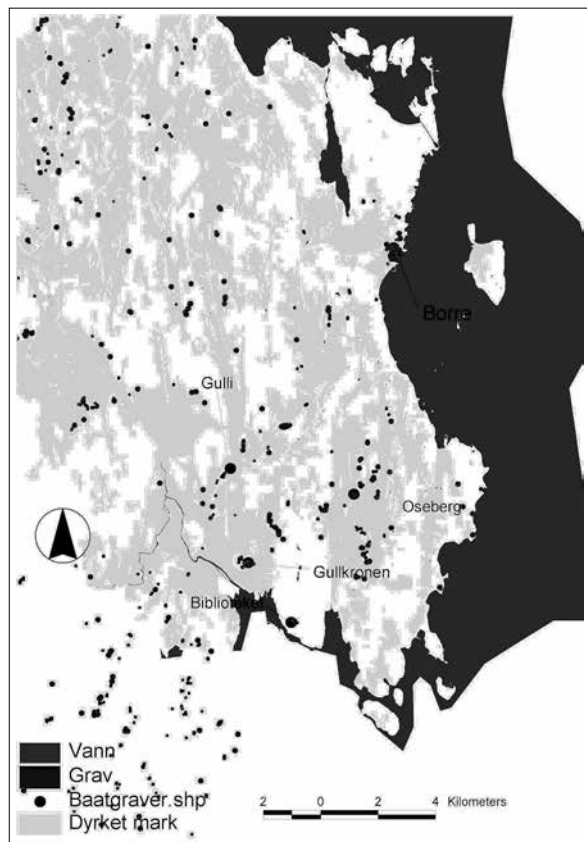
bygger på fyllskifter og funn av saum og spiker av jern. Av de 20 gravene var hele åtte båtgraver. Syv av disse var bygd av planker sydd sammen med saum, og lengden varierer mellom 4,90 og 6,80 meter. Båtene har en variasjon i konstruksjonsmåten som antyder forskjellige bruksområder. Konstruksjonsdetaljer viser at noen av båtene har vært reparert. Det ble også funnet en stokkebåt – så vidt jeg vet den første stokkebåten funnet i vikingtidsgrav i Norge. Båten har store likhetstrekk med de utspente stokkebåtene fra Tuna i Badelunda (Nylén og Schönback 1994).

Gulli før båtgravfeltet

Gulli ligger på raet, som nevnt et av de mer attraktive jordbruksområdene i Norge. På feltet som ble undersøkt

Figur 2. Gravfeltet på Gulli.

Figur 3. Forgrøfter og graver på Gulli.

ble det funnet to nøstvetøksler, og fra neolitikum/bronsealder øker antallet aktivitetsspor. Det er funnet en flaterusjert pil og bit av en flaterusjert sigd. Videre er det funnet brent leire i et lag datert til bronsealder, en rekke kokegropser fra tiden omkring Kristi fødsel gravd ned i eldre dyrkingslag, og ei kokegrop datert til romertid-folkevandringstid. Drøye 150 meter sør for gravfeltet ble det på slutten av 1980-tallet undersøkt en rekke aktivitetsspor fra mesolitikum til middelalder. En av ¹⁴C-dateringene der er fra folkevandringstid/merovingertid og en fra merovingertid/vikingtid (Henriksen 1995). Etter min mening er det grunn til å tro at det har vært kontinuerlig bruk av området omkring gravfeltet i hvert fall fra Kristi fødsel og fram til vikingtid, selv om ikke alle periodene er like godt representert.

Båtgraver og vann

Som før nevnt er båtene reparert, og har neppe vært bygd på stedet spesielt for begravelsen, men må ha vært fraktet fra et sted med vann og til Gulli.

Gulli ligger i dag drøye to kilometer fra Auli-elva og drøye fire kilometer fra Tønsbergfjorden, i vikingtid har avstanden til Auli-elva vært den samme, men Tønsbergfjorden har stått 3,5 meter høyere og dermed kanskje så mye som en kilometer nærmere. I forbindelse med prosjektet fikk vi låne en kopi av færingen fra Gokstad, som har store likhetstrekk både når det gjelder konstruksjonsdetaljer og størrelse med våre båter. Den ble med letthet båret rundt i felt av fire-fem personer. Noe annerledes ville det antagelig fortonet seg med en vasstrucken båt. Transporten fra nærmeste elv eller kyst ville uansett ikke vært noe praktisk problem, en båt lar seg lett dra over land av trekkdyr eller mennesker de to-tre kilometerne det er snakk om.

Orienteringen til graver generelt og båtgraver spesielt er ofte diskutert. I følge sagaene ligger Hel nord og ned, mens Valhall ligger i sør. En orientering av båtene nord-sør er ofte antatt, der stevnen står mot Valhall i sør, dit den avdøde helst skulle. Imidlertid finnes det grunn til å diskutere dette. Jenny-Rita Næss (1970) hevder at "Alle båtgraver i Vestfold ligger ved gamle elveløp eller havbukter og med stevnen vendt mot disse." Dette stemmer tilsynelatende ikke for Gullis vedkommende, der er det ikke noe vann, og alle gravene er orientert nord-sør. Jeg vil her drøfte muligheten for at gravene faktisk henvender seg mot kysten. Ser man på fotgrøftene rundt gravhaugene, ser man at disse kan henvende seg mot nord. På fire båtgraver der det kan avgjøres om fotgrøften har åpning, og i hvilken retning åpningen ligger, ser man at to har åpning kun mot nord, mens to har åpning både mot nord og sør. I tillegg kommer en båtgrav der store deler av fotgrøfta er fjernet, slik at det kan ha vært åpning mot sør, men helt sikkert ikke mot nord. Ser man på de andre fotgrøftene har en stor del av disse også åpning, enten mot nord eller mot både nord og sør – ingen kan sikkert sies å kun ha åpning mot sør, de åpningene man tilsynelatende kan se mot sør kan være resultat av ploying. Det er etter min mening rimelig

å tolke åpningen mot nord som at båtgravene i hvert fall ikke utelukkende orienteres mot sør. En interessant tolkning er selvfølgelig at to av båtene seiler mot nord, de er bokstavelig talt er ute på en dødsferd, en helvetes-seilas om man vil. Men det er svært usikkert om dette støttes av det arkeologiske materialet. Selv om det er vanskelig å se hva som er for og akter på en båt der kun saum av jern er bevart, kan båtformen antyde at akter ligger i nord (pers.med. Knut Paasche). Det kan tolkes dit hen at båtene seiler mot sør, men at gravfeltet orienterer seg mot nord.

Hvorfor båtgraver på Gulli, og hvem ligger der?

Hva en båtgrav er og hvorfor man anlegger dem er en gammel og stor diskusjon som ikke skal tas opp i sin fulle bredde her. Imidlertid skal jeg peke på noen elementer som jeg tror har vært viktig for anleggelsen av båtgraver på Gulli. Dagfinn Skre (1997, 1998) argumenterer i flere arbeider for at gravhaugen bygges i forbindelse med arveskifter, og markerer eiendomsrett eller odelsrett til en gård. Selve gravfeltets størrelse – 57 graver fra 250 år – gjør at man ikke kan snakke om et tradisjonelt gårdsgravfelt. Med en begravelse per generasjon og fire generasjoner per århundre ville det tatt 1400 år å fylle gravfeltet, med to begravelser per generasjon ville det tatt 700 år. For hver av de 10 generasjonene som gravfeltet er i bruk – forutsatt at hver generasjon er på 25 år ($250:25=10$) – er det begravd 5-6 mennesker ($57\text{ graver}:10\text{ generasjoner}=5,7\text{ graver/generasjon}$). Eller rett og slett en begravelse hvert fjerde eller femte år ($250:57=4,4$). Tanken om at man anlegger gravhauger for å markere eiendomsretten eller odelsretten til en gård har altså ikke gyldighet for gravfeltet på Gulli, og ikke alle som er begravd på Gulli kan være tidligere Gulli-bønder.

Vikingtidens samfunn var kjennetegnet av både sosial mobilitet og konservatisme. Gården og ætten er svært sentral også i vikingtiden. Man må komme fra en gård, man må ha røtter, man må ha en forankring i tidligere slekter. Likeledes tror jeg at på denne tiden har man et sjikt i de høyere – men ikke høyeste - sosiale lag som har et yrkesliv i den forstand at de får betalt for eksempel i

form av sølv, og ikke i form av rett til jord. Dette sjiktet befinner seg altså i den situasjonen at de har jordisk gods og potensielt høy status, men ikke noen tilhørighet i form av en gård. Og har man ikke jord, har man ikke noe sted å bli gravlagt.

Fem-seks begravelser på 25 år er ikke urimelig dersom man tenker at også de søsknene som ikke overtok gården, men for eksempel var leieoffiser i hird eller flåte, ble begravd på gården. Menn som ikke har hatt odelsjord i vente kan ha blitt satt bort til fostring allerede i sjuårsalderen, og har i fosterhjemmet blitt utdannet til krigere (Skre 1998:260 med referanser). Disse krigerne kan siden ha blitt begravd på gården de ble fostret opp på. Gravfeltet markerer på denne måten ikke bare hvilken slekt som hersket på Gulli, den markerte også at slekten var mektig nok til å fostre opp og lønne krigere, samtidig som krigerens ettermæle var sikret gjennom begravelse på en ansett gård. Godt brukte båter – flere av dem har reparasjoner – som har vært fraktet 2-4 km i luftlinje kun for begravelsen tyder på at det har vært viktig å bli begravd i båt. Tanken om at båt har vært brukt som en praktisk og grei kiste må etter min mening forkastes, det har rett og slett ikke vært særlig praktisk eller greit å frakte båten til Gulli. Det er ikke umulig, men det må ha vært mye mindre arbeidskrevende å begrave dem i ei annen kiste. Hva slags mennesker har vært begravd i båt? Det har tidligere vært antydning at våpengraver i båt tyder på tilknytning til det sjømilitære. I forbindelse med båtgravene på Kaupang sier Charlotte Blindheim (Blindheim 1981) at det ikke er spesielt høy status forbundet med båtgraver, men at det heller er miljøet som er av betydning – båten må ha spilt en sentral rolle i dagliglivet på Kaupang.

Den uavhengelige odelsjorda

Arkeologien har ofte tatt utgangspunkt i de gjenstandene som har vært gitt og mottatt som gave, men enkelte objekter holdes utenfor bytterelasjonene (Glørstad 2004). Annette Weiner (1992:38-40) peker på at en rekke ting, deriblant jord, er uavhengelige og dermed ikke kan gis bort. Hun peker også på at de gjenstandene som inngår i gavebytterelasjoner eller rituell odeleggelse ikke er de

mest verdifulle, men de nest mest verdifulle (Weiner 1992 etter Glørstad 2004). Jord representerer ikke bare rikdom, men sosiale posisjoner er forankret i jordeiendom. Det skilles i eldre norske lover mellom odel og eie. Det første er arvejord, det andre er jord som en sjøl har kjøpt. Jord som har gått i arv i fem generasjoner får status som odelsjord i følge Gulatingslovens kapittel 103. Odelsjord er uavhengelig også i juridisk forstand, idet odelsjord ikke kan selges uten slektens samtykke. Odelsbegrepet er kjent i eldre jernalder i form av en rune i den eldre runerekka (Øye 2002:224). En odelsbonde – hauld – hadde både rett til større rettsbot og større status enn en sjøleierende bonde uten odelsrett (Øye 2002:257-259). På dette grunnlaget kan vi fastslå at det i vikingtid må ha vært av den største betydning å kunne vise egen slekts tilknytning til en gård langt tilbake i tid, og å kunne kalle seg selv odelsbonde.

Gulli og kysten som forsvant

Gulli ligger på kanten av raet og henvender seg nordover mot leirslettene der. Fra gravfeltet kan en se langt nordover, mens utsikten både mot sør og øst er svært begrenset. Det laveste punktet ca 600 meter mot nord ligger sju meter over havet. Landstigningen i Vestfold har vært forholdsvis stor, slik at området har vært forbundet med havet fram til århundrene rett etter Kristus. Samtidig ligger området lavt, og vannet blir pumpet ut av dagens lille bekk og videre i bekken som renner ut i Auli-elva. Fortsatt samler det seg store mengder vann der vår og høst, slik at det fra høyden på Gulli kan se ut som et vann eller sjø. Pollenanalyser foretatt av Helge Høeg tyder på at det har vært ferskvann på stedet fram til vikingtiden, men analysene sier lite om det har vært et tjern eller om det har samlet seg vann der vår og høst slik det har gjort i nyere tid (Høeg 1997)

Mange kjenner til begrepet ”lokalt nord”, der vi går nord til naboen, til tross for at kompasset viser at vi går mot øst eller vest. Like mange av leserne kjenner til begrepet lokalt nord i forbindelse med koordinatsystemer ved utgraving. Jeg skal i det følgende argumentere for at den kollektive hukommelsen på Gulli har vært lang, og at man har hatt en lokal, mental kystlinje i vikingtid, til tross for at det fysiske vannet forsvant 700 år tidligere. Forut for

utgravingen av Raknehaugen, datert til cirka 500, hører Anders Lorange et sagn om at det skal ha vært begravd en konge med to hvite hester i haugen. Og i haugen skal det være en mengde tømmerstokker. Ved utgravingen viste det seg at det faktisk var begravd både menneske- og dyreknokler i haugen, og at haugen var bygd opp av en mengde tømmerstokker (Hagen 1997, Skre 1997). Det er altså ting som tyder på at en kollektiv hukommelse kan vare i 1300 år! Samtidig er det klart at gravfeltet på Gulli henvender seg mot nord, og ikke mot sør slik det ofte er antatt at gravfelt gjør. I forbindelse med at Vestfold slites mellom dansk herredømme og norske kronpretendenter omkring 800 må det stadig ha funnet sted konfiskasjon av eiendom. Den eldste graven fra Gulli, båtgraven fra merovingertid eller tidlig vikingtid, er ødelagt av en yngre gravhaug. Dette må ses på som en markering i forbindelse med at en ny slekt har kommet til Gulli, med ønske om å markere egen styrke gjennom å slette forgjengerens grav, samtidig som man plasserer sin egen oppå.

Falske røtter og utsikt til tapte farvann

Jorden på Gulli har muligens blitt konfiskert i forbindelse med striden om herredømme over Vestfold, og gitt i gave til en ny slekt. Denne slektens motgave har vært å stille seg militært til rådighet for giveren. Overtagelsen kan ha skjedd omkring 800. Slekten på Gulli har fostret egne og andres jordløse sønner til krigerne, og disse krigerne og deres kvinner har blitt begravd på gravfeltet der. På denne måten får krigerne et anstendig ettermæle, og slekten på Gulli får vist at de er en mektig slekt. Ved å plassere båtgravfeltet på Gulli med utsikt mot de oversvømte leirslettene og tidligere sjø i nord har man oppnådd to ting. For det første ligger båtgravfeltet ved vann – som båtgravfelt bør. Det andre er kanskje viktigere, ved å begrave i båtgraver som henvender seg mot en sjø som forsvant for lenge siden gir man seg selv en historie tilbake til tiden da sjøen forsvant, man skriver seg inn i historien. Hvis slekten ikke hadde lange aner på stedet, hvordan skulle man da kunne henvende gravene sine til sjøen som fysisk hadde vært borte i 700 år?

Referenser

- Blindheim, C. 1981. Båtgravskikken. I: Blindheim, C., Heyerdahl-Larsen, B. og Tollnes, R. L. (red.). *Kaupangfunnene Bind 1*. Universitetets Oldsaksamling. Oslo.
- Brøgger, A. W. 1916. *Borrefundet og Vestfold-kongernes graver*. Videnskapsselskapets skrifter. II, Hist.-filos. klasse 1916:1. Kristiania.
- Glørstad, H. 2004. Teoretiske rammer for prosjektet. I: Glørstad, H. (red.). *Bind 4 oppsummering av Svinesundprosjektet*. Universitetets kulturhistoriske museer, Fornminneseksjonen Varia 57. Oslo.
- Grieg, S. 1923. Gravpladsene i Lille Guldkronen og paa Berg. *Oldtiden Tidsskrift for norsk forhistorie* Bind X - første hefte: s. 1-58.
- Henriksen, R. 1995. Gulli - et bidrag til jernalderens og middelalderens gårdsproblematikk på Østlandet. *Viking* 1995: s. 49-72.
- Høeg, H. 1997. Rapport over den pollenanalytiske undersøkelsen av Eikebergmyra, Barkåker, Tønsberg i Vestfold. Upublisert rapport, Kulturhistorisk Museums top.ark.
- Lindblom, I. 1989. Undersøkelse av crop-marks i forbindelse med ny rasteplass for ny E18 Fyllpå - Gulli. Upublisert rapport, Kulturhistorisk Museums top.ark.
- Myhre, B. & Gansum, T. 2003. *Skipshaugen 900 e.Kr.: Borrefunnet 1852-2002*. Midgard historisk senter. Horten.
- Nicolaysen, N. 1862-1866. *Norske Fornlevninger*. Kristiania
- Nylén, E. and Schönback, B. 1994. *Tuna i Badelunda. Guld kvinnor båtar 1*. Västerås: Väseträs kulturnämnds skriftserie 27.
- Næss, J.-R. 1970. Grav i båt eller båt i grav? *Stavanger Museums årbok* 1969:57-76.
- Skre, D. 1997. Haug og grav. Hva betyr gravhaugene? I: Christensson, A., Mundal, E. & Øye, I. (red.). *Middelalderens symboler*, vol. 11, Kulturtekster. s. 37-52. Senter for europeiske kulturstudier. Bergen
1998. *Herredømmet : bosetning og besittelse på Romerike 200-1350 e. Kr.* Acta humaniora 32. Oslo.
- Sognnes, K. 1984. L.D Klüwers antikvariske reise gjennom Vestfold og Østfold i 1823. Omkring et gjenfunnet originalmanuskript. *Universitetets Oldsaksamling Årbok* 1982/1983:15-32.
- Ulriksen, E. 1999. Båtgrav som kilde - konstruksjon og rekonstruksjon av båt fra vikingtid. I: Gundhus, G., Seip, E. & Ulriksen, E. (red.). *NIKU 1994-1999. Kulturminneforskningens mangfold*, NIKU temahefte 31. Oslo.
- Weiner, A. 1992. *Inalienable possessions. The Paradox of Keeping-While-Giving*. University of California Press, Berkley and Los Angeles.
- Øye, I. 2002. *Landbruk under press 800-1350*. I: Myhre, B. & Øye, I. (red.). *Norges landbrukshistorie I 4000 f.Kr.-1350 e.Kr.* Jorda blir levevei. Samlaget. Oslo.

